

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

6

«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
1954

З М І С Т

	Стор.
<i>О. Хохол</i> — Справа всіх народів	3
<i>Н. Чередник</i> — <i>І. М. Сеченов</i> про розвиток емоцій у дітей	5
<i>Л. Глухенька</i> — Дидактична картинка і її місце в роботі з дітьми	10
<i>І. Старцев</i> — Питання гігієни харчування дітей в дитячих установах	15

З ДОСВІДУ

<i>Р. Карнаух</i> — Роль дидактичних ігор у навчанні дітей	20
<i>О. Пільхівська</i> — Використання зразків українського народного мистецтва в декоративному малюванні дітей	26
<i>З. Таратутіна</i> — Театр ляльок у нашому дитячому садку	29
<i>О. Анастасевич</i> — Спостереження над перелітними птахами	31
<i>Р. Айзикович, О. Симиренко</i> — Діти трилітки на літньому майданчику	34

БАТЬКАМ ПРО ВИХОВАННЯ

<i>Т. Рубцова</i> — Про читання дошкільнику в родині	39
--	----

КОНСУЛЬТАЦІЯ

Методичний куточок для вихователів	46
Вивчення художніх творів	46

ХРОНІКА

Виховна робота в дитячих садках Кримської області	48
Шефська робота	49

Редакційна колегія:

*М. Ф. Даденков, О. Ф. Єгорова, Н. О. Красіна, Н. Ю. Переверзева,
Ю. Ф. Петраківська, Є. К. Сухенко, П. С. Ходченко, П. Р. Чамата,
Т. Г. Цвєлих (головний редактор).*

Журнал «Дошкольное воспитание», № 6
(на українском языке)

Техредактор *О. О. Чала*

Коректор *М. М. Степняк*

Адреса редакції: Київ, Ново-Павлівська, 2. Тел. 6-50-43.

БФ 02677 Зам. 2069. Тираж 15 000. Друк. арк. 3. Обл.-видавн. арк. 4,5.
Формат паперу 70×108 ¹/₁₆. Підписано до друку 22.V 1954 р.

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

Звідси випливає і висновок відносно важливості ролі наочності в забезпеченні емоціональної сторони в розумовій діяльності дітей.

Характеризуючи особливості почуттів у дітей, Сеченов підкреслює їх велику рухливість, вказує на те, що вони можуть змінюватись, переходити в свою протилежність. Так, почуття задоволення, радості у дитини від якої-небудь іграшки під впливом певних умов може перейти в почуття здивування, страху і навіть огиди. Розглядаючи умови розвитку почуттів у дітей, Сеченов вказує, що почуття, розвиваючись, змінюються не тільки в кількісному відношенні, а і в якісному.

Детерміністська лінія Сеченова в з'ясуванні питання про виникнення і розвиток психіки дала йому можливість матеріалістично розв'язати і питання про умови виникнення і розвитку почуттів у дітей. Покладений в основу психічної діяльності людини рефлекторний принцип роботи кори головного мозку допоміг йому показати, що і почуття дитини виникають в результаті її взаємодії з зовнішнім середовищем. Сеченов правильно вказує, що в основі емоцій лежить чуттєве збудження, викликане зовнішньою причиною. Він розглядає процес утворення емоцій у дитини як явище детерміноване. Слід підкреслити, що сеченовське розуміння явища детермінованості не було спрощеним, він не зводив його тільки до простого зовнішньо-

го подразнення. Навпаки, розглядаючи розвиток емоцій у дітей, Сеченов вказує, як ми бачимо, на те, що цей процес залежить від цілого ряду умов. Велике значення, на його думку, в процесі виникнення почуттів відіграє активне відношення дитини до оточуючого світу, що веде до виникнення у неї нових потреб і зв'язаних з ними бажань. Сеченов враховує в цьому процесі роль особистого досвіду дітей, що формується під впливом середовища і виховання. Він вказує, що із збагаченням досвіду емоції у дитини можуть викликатися не тільки безпосередніми враженнями від предмета, але й спогадами, уявленнями про них, їх образами: чим би не були викликані переживання у дитини, причина їх завжди лежить поза нею.

На думку Сеченова, почуття дитини відіграють велику роль в її діяльності. Він не відносить їх до другорядних психічних процесів або до проявів інстинктивної діяльності, як це робили представники буржуазних теорій. Почуття, говорить Сеченов, — це своєрідні психічні процеси, що розвиваються разом з розвитком дитини, збагачуючи її психічне життя, вносячи в нього новий зміст, який не може бути забезпечений другими психічними процесами. Значення почуттів у справі виховання дітей надзвичайно велике. Правильно впливаючи на почуття дітей, ми можемо і повинні виховувати благородних людей з високими моральними якостями.

Дидактична картинка і її місце в роботі з дітьми

Л. ГЛУХЕНЬКА

Навчання дітей дошкільного віку все більше входить в практику роботи дитячих садків; вихователі все глибше усвідомлюють необхідність проводити заняття так, щоб діти одержували ясні і чіткі знання про оточуючий світ, набували міцних навичок і вмінь.

Пізнання дитиною зовнішнього світу відбувається шляхом безпосереднього сприйняття — спостереження дитиною того чи іншого предмета, явища природи, людської діяльності. Зв'язок дитини з оточуючим світом встановлюється при допомозі її зорових, слухових, рухо-

во-моторних відчуттів. Дитина тягнеться до предмета, мацає його, бере в рот, іншими словами, сприймає його всіма своїми органами чуття комплексно, тобто при одночасній роботі зорових, слухових і чуттєвих аналізаторів, що створюють як результат цінний чуттєво обумовлений образ.

Оскільки пізнання дитиною зовнішнього світу відбувається шляхом безпосереднього сприймання, її мислення носить конкретно чуттєвий характер. Знайомлячись вперше з предметами і явищами зовнішнього світу, дошкільник не задовольняється лише словесним роз'ясненням — йому необхідно відчутти це нове і мало відоме: поторкати, помацати руками, подивитись. При вихованні дошкільника необхідно використовувати такі дидактичні прийоми, які відповідали б психофізичним особливостям дітей цього віку.

На цій підставі навчання дітей дошкільників будується на принципі наочності.

Цей принцип здійснюється насамперед через безпосереднє спостереження дітьми оточуючих предметів і явищ природи.

Ян Амос Коменський, основоположник принципу наочності, говорив, що начало пізнання повинно завжди виходити з почуттів (бо немає нічого в думці, чого раніше не було б в відчутті), тому і навчання слід було б починати не з словесного тлумачення про речі, а з предметного над ними спостереження.

Наш великий педагог К. Д. Ушинський говорив, що всяке навчання повинне будуватися не на підставі абстрактних уявлень і слів, а на підставі конкретних образів, одержаних дітьми від оточуючого світу.

Ці положення повинні бути відправним пунктом у навчанні дітей дошкільного віку.

Вихователям дитячих садків повинно бути відомо, що спостереження живого жука, метелика, жаби, літака, паровоза, автомобіля викликає такий пожвавлений обмін думок у дітей, а їх очі, що заблищали від цікавості, і руки, протягнуті до об'єкта спостереження, вказують на живий інтерес, який і стає

основою розвитку допитливості. Але хоч першоосновою чуттєвого пізнання навколишнього світу є безпосереднє сприймання явищ і предметів дійсності, вихователь змушений користуватись і зображеннями цих предметів і явищ на малюнках в макетах та муляжах. Наприклад, діти села не завжди чітко уявляють собі трамвай, тролейбус, багатоповерховий будинок. Діти ж міста не мають правильного уявлення про трактор, комбайн, луг, птахоферму. Чи варто в таких випадках використовувати картинку?

Так, але зображене на картинці мусить бути обов'язково зв'язане з безпосереднім досвідом дитини.

Тут ми пошлемося на класичний приклад, наведений Є. І. Тихеевою в її книзі «Розвиток мови дошкільника».

1. Справжнє яблуко.

«Клара (бере яблуко в руки, крутить, здушує, гладить) каже: «Гладеньке (нюхає) пахне чуть-чуть-чуть. А є яблука, які сильно пахнуть» (продовжує вертїти). Червоне, а тут трошки біленьке. Тут пляма, чорна, маленька. Смачне, а може й не дуже. Можна куснути?» Вихователька: «Вкуси? Краще розріжемо яблуко: принеси ніжик». Клара побігла і повертається з тарілкою і ніжиком. «Ах, треба помити (вибігає з яблуком. Повертається). Я сама (розрізує яблуко пополам). Тверде, а бувають і м'які яблука. Ах, я розрізала зернятко, бачите? (показує, продовжує різати яблуко на маленькі частини). Можна? (бере шматочок в рот, жує). Кисле. Я люблю кислі. А тато кисле яблуко в рот не візьме. Я віднесу Люлі. Можна?» (біжить з тарілкою і розрізаним яблуком).

2. Груша (картинка).

Клара тре пальцями картинку і каже: «Жовта, а цей бік зелений. Тут хвостик, а тут така штучка (пляма). Я їм яблука кожного дня, а груші рідко. Більше нічого». Перевага заняття, проведеного із справжнім яблуком, очевидна. Навчальне значення справжнього предмета значно вище в порівнянні з зображенням його на картинці».

(Є. І. Тихеева).

Справжнє яблуко сприймається за допомогою багатограних відчуттів (здушує, гладить, нюхає, пробує на смак), які в своїй сукупності дають чітке уявлення і глибоке знання. Картинка ж (груша), викликавши лише зорове сприйняття кольору, дала коротку мовну реакцію у вигляді чотирьох фраз.

Можна навести багато прикладів того, як впливає на дітей дійсність в порівнянні з картинкою. Наведемо такі з них:

Діти старшої групи дитячого садка спостерігали отару овець, яких гнали одною з вулиць, де гуляли діти. Один з хлопчиків, семирічний Вітя П., питає виховательку:

— Це вівці?

— Так, це отара овець.

— А попереду йде баран?

— Так, попереду йде баран.

Вітя вдумливо:

— Так ось який він, баран.

— Чому ти так дивиєшся, адже ти бачив барана на картинці?

— Так то було на картинці, а тепер я бачу, який він насправді.

— Хіба не схожий?

Вітя посміхаючись:

— Не дуже схожий.

Це висловлювання дитини підтверджує, що повне уявлення про барана вона одержала за допомогою дійсності, а не через картинку.

Другий приклад. Двоє дівчаток-шестиліток, сидячи літом на лавці на майданчику дитячого садка, розглядали альбом з картинками, на яких були зображені квіти, і жваво сперечалися. Вихователька, підійшовши до них, запитала, чому вони сперечаються. Оля (пожвавлено): «Ось Катя каже, що це ромашка, а це зовсім не ромашка, а маргаритка, правда, М. І.?» Катя: «Ні, це ромашка, подивіться, М. І.». Вихователька запропонувала дівчаткам піти до квітника, де є ромашки і маргаритки, і там переконатись, хто правий. Обидві дівчинки миттю помчали до квітника. Не встигла вихователька підійти, як Катя вигукнула: «Ага, ага! Я правильно сказала — це ромашка». Оля незадоволено відповіла: «Така картинка негарна, не розбереш».

Картинка, на якій зображені незнайомі предмети, створює в свідомості дітей схематичні, плутані і неясні уявлення про них. Набагато кращі результати дають безпосередні спостереження предметів.

В практиці ж наших дитячих садків справа стоїть дещо інакше. Вихователі використовують картинку в усіх випадках ознайомлення дітей з

оточуючою дійсністю, підмінюючи картинкою живі і безпосередні сприймання навколишнього світу.

Через це картинка зайняла невідповідне їй місце — універсального і домінуючого прийому у використанні наочності — і витіснила головні і основні його прийоми.

Чи часто бувають такі випадки? Для дитини дошкільного віку, особливо для молодшого дошкільника, в оточуючій дійсності багато нового, невідомого, і тому кожний новий день приносить дитині цілий ряд відкриттів: і кошенята, що народилися сліпими, а потім стали зрячими, і ніколи ще небачений жучок-сонечко, і орден, одержаний мамою, і диковинна машина — «дощик на чотирьох колесах», не знана дитиною і т. ін.

Чи потрібно це замінювати картинкою? Зрозуміло, не потрібно. Адже все це можна пізнати безпосередньо. Отже, вся ця сукупність нового і невідомого може бути пізнана дитиною через її власний досвід.

Оточуюча дитину радянська дійсність, близька і доступна своїм змістом, настільки багата і різноманітна, що дозволяє дати дитині надзвичайно багато чітких і ясних уявлень про неї, дозволяє дати дітям порівняно багатий словник, який виражав би через слова відповідні поняття, доступні і зрозумілі дошкільникам.

Для цього не потрібно їздити за допомогою картинки в зовсім невідому тайгу, в Корею, до гранітних, скелястих берегів, де ніколи не була сама вихователька. Не варто «поширювати дитячий кругозір», за висловом деяких вихователів, таким методом, бо з близького і зрозумілого для дітей можна взяти дуже багато такого, що збагатить їх пам'ять, мислення, уяву, що забезпечить повну підготовку дітей до навчання їх у школі.

Яку ж роль повинна відігравати картинка як дидактичний посібник у навчанні дітей дошкільного віку і яке місце вона повинна займати в системі наочних приладів? В роботі з дітьми-дошкільниками використовуються картини і картинки різних

видів: картини сюжетні — художні твори майстрів живопису — і картини й картинки дидактичні, які в свою чергу поділяються на сюжетні і предметні.

Таким чином, у навчально-виховній роботі працівників дитячого садка при правильній постановці справи можуть бути різні випадки, коли при поясненні якого-небудь предмета чи явища далекого і не зрозумілого для дітей, предмета чи явища, якого не можна спостерігати безпосередньо і неможливо пояснити при допомозі об'ємних наочних приладь, доводиться звертатись до картинки. Такі випадки можна віднести до виключень із загального правила дидактики, в якому говориться, що слово повинне поєднуватися з конкретними образами, з чіткими і ясними уявленнями цих образів.

Дидактичним цілям служать сюжетні і предметні картини і картинки. Саме про них іде мова в даній статті. Вимоги графічної грамотності і високої художності до таких картин і картинок залишаються дуже високими. Вони також повинні сприяти вихованню художнього смаку, а тому різні доморощені зображення предметів вжитку, суспільних явищ і природи категорично виключаються з числа посібників дитячого садка. Дидактичні картини повинні бути написані майстрами, а не любителами. Вони повинні з найбільшою точністю відображувати предмети-орієнти. Їх відмінність від художніх картин полягає в менш складній композиції, більшій чіткості деталей, більшій яскравості фарб і простоті їх сполучень¹.

За сюжетом вони повинні являти собою нескладні сценки з дитячого життя або з життя відомих для дітей тварин в природній композиції, без зайвих, несуттєвих деталей.

Предметні картини, тобто картини, що зображують окремий предмет — собаку, горобця, автома-

¹ Художні картини не можуть використовуватись з дидактичною метою — це не їхнє призначення. Піддавати аналізу художній твір для вправ дітей в словникової роботі, чи то для зв'язних розповідей — значить вбивати безпосереднє естетичне сприймання, його цілісність.

шину, ляльку і т. ін., — найбільш необхідні для дидактичних цілей. Зображення якого-небудь предмета поза сюжетом, ізольовано, на картинці дає можливість зосередити увагу дитини на цьому предметі, на його характерних рисах, формі, кольорі, величині і т. д. Такі картинки повинні бути виписані художником з особливою ретельністю.

Сюжетна картинка зображує якусь одну частку суспільного життя чи то життя природи в зафіксованому положенні, тобто картинка статична за своєю природою, та вона й не може бути іншою. Ця її властивість має свою позитивну сторону: її статичність, при багаторазовому розгляданні, допомагає дитині глибше усвідомити її зміст, зрозуміти її суть.

Сюжетна картинка цінна як збудник почуттів і емоцій, які викликають позитивне чи негативне ставлення дитини до змісту даної картини. Вона сприяє формуванню моральних понять в свідомості радянської дитини. На основі викликаних переживань і настроїв картинка сприяє, таким чином, формуванню комуністичної моралі.

Як уже говорилося вище, картини з зображенням нових, ще не відомих дітям предметів, не створюють у дітей чіткого уявлення про ці предмети, якщо його не підкріпити дійсністю. Тому замінювати дійсність картинкою можна лише тоді, коли використані всі можливості наочно показати новий предмет, і то лише в тих випадках, якщо картинка відповідає вимогам художності і графічної грамотності.

Наведемо приклад з роботи т. Катіної, відомої всій дошкільній громадськості виховательки одного з дитячих садків м. Горького. В неї не розгорталася творча гра в колгосп, оскільки діти мали досить туманне уявлення про нього. Тов. Катіна проводить з дітьми цілий ряд спостережень на колгоспному ринку, в плодоовочевому магазині, зосереджує дитячу увагу на машинах, навантажених овочами, проводить бесіди в присутності дітей з продавщицею овочового магазину, читає дітям оповідання, розглядає з ними картинки.

Успішна гра в колгосп, яку розгорнули діти групи дитячого садка під керівництвом т. Катіної була результатом спостереження руху вантажних автомашин, життя колгоспного ринку, роботи продавщиці плодоовочевого магазину, тобто спостереження різносторонньої динаміки дійсності. Яку ж роль відіграла тут картинка? Вона закріпила, підтвердила, зафіксувала лише якийсь один момент цієї дійсності в її статичній непорушності.

Другий приклад. Вихователька одного з дитячих садків м. Дніпропетровська повинна була познайомити дітей середньої групи з овочами, з їх зовнішнім виглядом, назвами та призначенням. Спочатку вона повела дітей на город, де вони спостерігали збір урожаю моркви, буряків, картоплі. Потім вона принесла в групову кімнату блюдо з овочами. Діти оглядали, мацали, пробували на смак, нюхали овочі, чим засвоювали їх форму, колір, смак, запах. Далі вихователька повела дітей на кухню і показала процес виготовлення з цих овочів страви. Після всього діти розглядали картинки овочів і вели розмови про них разом з вихователькою. Що створило у дітей чітке уявлення про дані предмети? Спостереження динаміки збору, виготовлення страви, власна моторно-рухова діяльність дітей у процесі освоєння цих овочів. А що зробили картинка? Вони закріпили і уточнили зовнішній вигляд овочів, їх форму і колір. Але вони не створили й не могли створити поняття опуклості овочів, їх смаку і запаху — вони дали лише зорове сприйняття.

Таку роботу з дітьми проводять наші кращі вихователі. Переважна ж більшість вихователів дитячих садків в усіх випадках своєї навчально-виховної роботи орієнтується на картинку. На запитання методиста «Як ви думаєте ознайомити дітей з трактором, зайцем, зимовими птахами?» вихователі майже завжди відповідають: «Я покажу їх картинку».

І сюжетна, і предметна картинка зайняли в практиці дошкільного виховання невідповідне їм місце уні-

версального прийому не тому, що це місце належить їм по праву, а тому, що ними користуватися легше і далеко простіше, ніж основними прийомами, методами наочності.

Картинка ні в якому разі не повинна передувати особистому досвідові дитини. Її призначення — супроводжувати досвід. А на практиці це робиться не так. На якій підставі в дидактичних іграх на освоєння форми, кольору, якості тих чи інших предметів використовується переважно картинка? Хіба живі квіти, фрукти, овочі, іграшки не краще використати для цього завдання? Для чого при ознайомленні дітей з зайцем, лисом, куріпкою бігати за картинкою, шукати чи малювати її самій або просити, щоб це зробив хтось із знайомих? Для того щоб одержати приблизне зображення цих тварин, чому не пошукати в біокабінетах шкіл макетів їх? А тому, що це зробити трудніше і складніше, це вимагає певної турботи і затрати енергії. Картинка зручніша, вона портативна, з нею простіше працювати. Та ще до того якість самої картинки не береться до уваги — аби вона була. Не приймається до уваги й те, що при такому відношенні до справи діти часто одержують неправильну, неточну, викривлену копію дійсності.

Отже, ознайомлення дітей з оточуючим світом відбувається через безпосереднє спостереження дійсності, при допомозі добре виготовленої моделі і, нарешті, за допомогою картинки.

Ні модель, ні картинка не повинні передувати дитячому досвідові, за виключеннями. В переважній більшості випадків вони повинні супроводити цей досвід, уточнювати і деталізувати його.

В силу цього картинка — не універсальний і не домінуючий прийом наочності.

Чи зменшується від цього дидактична цінність картинки? Зрозуміло, ні. Картинка — дуже цінний і необхідний елемент в системі наочності.

Картинка має велике значення у вихованні комуністичної моралі у дітей, оскільки вона викликає у ди-

тини відповідні чуття і емоції, визначає її відношення до зображеного.

Картинка як ілюстрація до казок і оповідань має важливе значення для розвитку відносно бідної образами уяви дітей-дошкільників.

Картинка, що зображує уже відомі предмети і явища, — дуже цінний матеріал словникової роботи для навчання зв'язної мови дітей. Але вона повинна використовуватись як матеріал допоміжний, а не керівний.

Ось в чому справжня роль картинки. Такі вимоги до ролі і місця дидактичної картинки в роботі дитячого садка безвідносно до віку дітей.

Що ж торкається методики роботи з картинкою (словникова робота і робота по розвитку зв'язної мови дітей), то це питання в зв'язку з віковим принципом навчання повинне бути висвітлене в окремих, спеціальних статтях.

Питання гігієни харчування дітей в дитячих установах

І. СТАРЦЕВ,

кандидат медичних наук

Рациональне харчування і правильний загальний режим мають велике значення для нормального росту та розвитку дитини. Тому в дитячих установах треба приділити цьому максимум уваги.

Організуючи харчування дітей, необхідно дбати насамперед про те, щоб до складу добового харчового раціону дітей увійшли харчові продукти в такій кількості та асортименті, щоб можна було забезпечити фізіологічні потреби дитячого організму в необхідних харчових компонентах — білках, жирах, вуглеводах, мінеральних речовинах та вітамінах. При цьому треба твердо пам'ятати, що відсутність або недостатня кількість цих харчувальних речовин у раціоні веде до ослаблення дитячого організму, до порушення його нормального росту та розвитку.

Однак, щоб дотриматися вищезгаданих вимог, необхідно знати фізіологічні потреби дитячого організму того чи іншого віку в необхідних йому харчувальних речовинах і в калоріях.

Норми потреб дітей у харчувальних речовинах і калоріях розроблені Інститутом харчування Академії медичних наук СРСР і затверджені Міністерством охорони здоров'я СРСР.

Прийняті норми повністю покривають енергетичні трати і задоволь-

няють потреби дитячого організму в харчувальних речовинах, необхідних для нормального росту і розвитку дитини.

За цими нормами у добовому харчовому раціоні дітей повинна вміщуватися така кількість харчувальних речовин (в грамах) в залежності від віку дітей:

Харчові компоненти	Вік дітей	
	Від 1 до 3-х років	Від 3-х до 7-ми років
Білки	48	68
(у т. числі тваринні) . .	39	48
Жири	51	65
(у т. числі тваринні) . .	50	61
Вуглеводи	157	241
Калорії в одиницях . .	1815	1871
(у т. числі за рахунок тваринних продуктів)	727	855

Крім обліку згаданих вище харчувальних речовин, необхідно стежити також і за тим, щоб у добовому харчовому раціоні дітей дошкільного віку містились у потрібних кількостях мінеральні речовини (кальція — 1000 мг, фосфору — 1500 мг, заліза — 15 мг), а також була б достатня кількість вітамінів (А — 1 мг, В — 1 мг, В₂ — 2 мг, С — 30—35 мг, РР — 15 мг).

При складанні меню і розкладок для харчування дітей дошкільного віку слід виходити з норм фізіоло-